

Muzej grada Crikvenice - stanje i perspektive

Knežević, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:081877>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI
FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U RIJECI
Akademska godina: 2014./15.

MUZEJ GRADA CRIKVENICE

Stanje i perspektive

(završni rad)

Lea Knežević

Povijest umjetnosti / Anglistika

3.g. preddiplomskog studija

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	MUZEJ KAO USTANOVA	2
2.1.	IZJAVA O POSLANJU	3
2.2.	MUZEJSKE ZBIRKE, POLITIKA SABIRANJA I DOKUMENTACIJA	4
2.3.	PROSTOR MUZEJA	6
3.	MUZEJSKA KOMUNIKACIJA	7
4.	<i>IN SITU</i> LOKALITETI KAO DODATNI MUZEJSKI SADRŽAJ – moguće perspektive	9
4.1.	ŠPILJA VRTARE MALE ILI LAVLJA JAMA U DRAMLJU	9
4.2.	ANTIČKA RIMSKA KERAMIČARSKA RADIONICA NA LOKALITETU CRIKVENICA IGRALIŠTE	12
4.3.	ARHEOLOŠKI LOKALITET LOKVIŠĆA U JADRANOVU	15
4.4.	PRIJEDLOG ZA KORIŠTENJE <i>IN SITU</i> LOKALITETA	19
	ZAKLJUČAK	22
	POPIS LITERATURE:	23
	POPIS INTERNET STRANICA:	24

SAŽETAK:

Završni rad sadržajno je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu predstavljena je djelatnost Muzeja Grada Crikvenice kao muzejske ustanove. Analizira se trenutno stanje Muzeja, što uključuje postojeće muzejske zbirke, način na koji muzej vrši trajnu nabavku predmeta, te postupke korištene pri vođenju muzejske dokumentacije. Ukratko se osvrće na prostor u kojem se muzej nalazi, probleme koje predstavlja manjak istog te odnos između muzejske teorije i prakse. Drugi dio rada koncentrira se na važan dio muzejske djelatnosti – komunikaciju. Naglasak je stavljen na iskorištavanje potencijala Muzeja Grada Crikvenice koristeći *in situ* lokalitete špilju Vrtaru malu te arheološke lokalitete Lokvišća u Jadranovu i Igralište u Crikvenici.

Ključne riječi: muzeologija, baština, Crikvenica, Jadranovo, Dramalj, Vrtara mala, Lokvišća, *Ad Turres*, Igralište

1. UVOD

Ovim radom nastoji se predstaviti postojeće stanje Muzeja Grada Crikvenice, ali i iznijeti moguće perspektive u okviru iskorištavanja i prezentiranja *in situ* lokaliteta kao dodatnih sadržajnih oblika muzejske komunikacije.

Jedan od ciljeva rada je ukazati na ulogu muzeja u zajednici i društvu, kao i na važnost baštine. Baština je svjedok prošlosti i zalag za budućnost te je zadaća muzeja da se pobrine za njenu valorizaciju i komunikaciju. Poruke koje baština nosi valja pravilno interpretirati i iskomunicirati, kako one ne bi ostale samo u granicama poznavatelja struke, već doprijele do šire javnosti. Širenjem informacija o baštini podiže se svijest stanovnika i daje se na važnosti procesu očuvanju baštine, pri čemu muzeologija, kao znanstvena disciplina čija djelatnost izlazi iz okvira muzejske ustanove, igra važnu ulogu.

Rad nastoji ukazati na potrebu pronalaska načina za revitalizaciju *in situ* lokaliteta. S obzirom da su oni izgubili svoju izvornu funkciju, potrebno ih je kontekstualizirati i aktivno uključiti u život zajednice, jer je to jedini način da se spriječi njihovo propadanje i zaborav te da ih se sačuva za buduće naraštaje.

Analiza muzeja *in situ* lokaliteta provela se prema postojećoj relevantnoj stručnoj literaturi, a u svrhu objektivnije slike konkretne ustanove, Muzeja Grada Crikvenice, provedeni su razgovori s djelatnicima iste, kojima se zahvaljujem na pomoći i susretljivosti.

Baštinu ne treba promatrati samo kroz prizmu prošlosti, već kao važan dio kulturnog identiteta koji je kao takav neizostavan dio sadašnjosti i temelj za budućnost svake društvene zajednice.

2. MUZEJ KAO USTANOVA

Muzej Grada Crikvenice nalazi se na adresi Petra Preradovića 1 u Crikvenici. Ima status javne ustanove, osnovane 2008. godine od strane Grada Crikvenice s ciljem „prikupljanja, čuvanja, dokumentiranja, proučavanja i predstavljanja kulturne baštine s područja Grada Crikvenice i njegove okolice.“¹ Prema vrsti predmeta koje sakuplja Muzej Grada Crikvenice je opći tip muzeja, dok je prema djelokrugu gradski. Djeluje prvenstveno na lokalnoj razini, koja obuhvaća mjesta unutar općine Crikvenica – Selce, Dramalj i Jadranovo. No, s obzirom da na području između Rijeke i Senja ne postoji niti jedan drugi muzej, Muzej Grada Crikvenice svoj djelokrug širi i na cijelo područje Vinodola.

Matičnosti, kao horizontalna i vertikalna povezanost stručnih ustanova,² funkcionira samo na teorijskoj razini, dok u praksi govorimo više o suradnjama među muzejima, negoli o različitim vrstama povezanosti. Tako možemo reći da se matičnost ostvaruje s obzirom na potrebe pojedine zbirke. Primjerice, ukoliko je riječ o arheološkoj zbirci, Muzej Grada Crikvenice obratit će se za pomoć i suradnju Arheološkom muzeju u Zagrebu, za paleontološku zbirku Prirodoslovnom muzeju u Rijeci i slično.

Muzej Grada Crikvenice malena je i relativno mlada ustanova. Na čelu Muzeja je ravnateljica Silvija Huljina, diplomirana povjesničarka i povjesničarka umjetnosti. Obzirom da muzej ima manje od pet zaposlenih nema upravnog vijeća, već njime upravlja ravnateljica.³ Muzej zapošljava jednu stručnu suradnicu, Teu Rosić, kustosicu specijaliziranu za arheologiju i povijest umjetnosti, koja je ujedno zadužena i za upravljanje muzejskom bibliotekom. Trenutno u muzeju praksu obavlja i jedan stažist, diplomirani povjesničar umjetnosti. Osim stručnih zaposlenika, koji obavljaju primarno muzejske poslove, tu su još i osobe zadužene za čistoću, a stručnjake za tehničke poslove poziva se po potrebi.

Muzej prima i volontere, a kroz određene projekte kroz cijelu godinu ostvaruje odličnu suradnju s lokalnom zajednicom i udrugama kao što su Udruga umirovljenika Grada Crikvenice

¹Muzej Grada Crikvenice(<http://www.mgc.hr/> , pristupljeno 7.5.2015.)

²Matičnost je organizirani oblik djelovanja u sustavu muzejskih ustanova koji osigurava pristup stručnom i znanstvenom radu i omogućuje bolju povezanost između ustanova višeg i nižeg ranga, kao i suradnju među njima te stručnu pomoć. Matičnost se ostvaruje u tri oblika – horizontalna, vertikalna te mrežna povezanost. IVO MAROEVIĆ, Uvod u muzeologiju, Radovi zavoda za informacijske studije, Zagreb, 2003., 83.

³ *Zakon o muzejima*, NN 142/98, 65/09

(<http://www.zakon.hr/z/302/Zakon-o-muzejima> , pristupljeno 10.7.2015.)

Sunce, Dobrovoljno vatrogasno društvo Crikvenica, Planinarsko društvo Strilež i Društvo Crikveničana.

2.1. IZJAVA O POSLANJU

Izjava o poslanju kratka je i ambiciozna, no istovremeno realistična izjava kojom se pojedini muzej pismeno očituje o razlozima i svrsi postojanja njihove institucije. Nadalje, izjavom o poslanju muzej izriče funkciju svog postojanja, kao i ciljeve te metodologiju kojom nastoje ostvariti navedene ciljeve.⁴ Njome su definirane glavne smjernice kojima se muzej rukovodi prilikom prikupljanja predmeta i istraživanja, a iz nje je moguće iščitati koja je uloga tog muzeja u zajednici, odnosno kojim se korisnicima obraća i što se time nastoji postići.⁵

„Muzej Grada Crikvenice javna je ustanova koju je 2008. godine osnovao Grad Crikvenica sa zadaćom prikupljanja, čuvanja, dokumentiranja, proučavanja i predstavljanja kulturne baštine s područja Grada Crikvenice i iz njegove okolice. Muzej Grada Crikvenice lokalni je, kompleksni muzej u kojem se prikupljaju predmeti koji dokumentiraju život na ovom prostoru od prapovijesti do kraja 20. stoljeća.

Jedna od brojnih poželjnih osobina suvremenog muzeja jest sposobnost prepoznavanja želja i potreba zajednice u kojoj djeluje.

Muzej Grada Crikvenice nastoji upravo kroz suradnju s pojedincima, udrugama, lokalnim ustanovama, znanstvenim institucijama i drugim muzejima prepoznati i predstaviti osobitosti i vrijednosti kulturne baštine koje ovu zajednicu čine prepoznatljivom i tvore njezin identitet.

Na tragu takva pristupa zamišljena je vizija Muzeja Grada Crikvenice čija je djelatnost, uz onu primarno muzejsku, usmjerena prema definiranju kulturnog identiteta Crikvenice, Jadranova, Dramlja i Selca.

Viziju muzeja nastojimo ostvariti kroz održivi rad s kulturnom baštinom gdje je muzej prostor njezine interpretacije i predstavljanja javnosti.

Komunikaciju između muzeja i posjetitelja težimo ostvariti u skladu sa zahtjevima suvremene muzeologije, pri tome posebnu važnost pridajemo muzejskoj edukaciji posjetitelja,

⁴ TOMISLAV ŠOLA, Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti, Zagreb, Hrvatsko muzejsko društvo, 2001., 73.

⁵ TOMISLAV ŠOLA, (bilj.4), 74.

kojom se muzej otvara prema najširem krugu krajnjih korisnika. Tako muzej prestaje biti samo konzervator baštine već postaje i aktivni sudionik zajednice.“⁶

2.2. MUZEJSKE ZBIRKE, POLITIKA SABIRANJA I DOKUMENTACIJA

Muzej Grada Crikvenice opći je tip muzeja te raspolaže s nekoliko tematski različitih zbirki predmeta koje obuhvaćaju vremensko razdoblje od prapovijesti do suvremenog doba. Muzejski fundus sistematiziran je u Zbirci predmeta iz svakodnevnog života, Zbirci fotografija, Zbirci razglednica, Zbirci dokumentarne građe, Paleontološkoj i Arheološkoj zbirci. Svaka pojedina zbirka usklađena je s izjavom o poslanju Muzeja i njegovim dugoročnim planom razvoja.

U Zbirci predmeta iz svakodnevnog života nalaze se svi predmeti koji svjedoče o građanskom i ruralnom životu Crikvenice i njene okolice u razdoblju 19. i 20. stoljeća. Uz pokućstvo, posuđe, odjeću, ukrase i alate, u ovoj zbirci nalazi se i građa vezana uz ribarstvo, kamenoklesarstvo, zidarstvo i lončarstvo.⁷ Zbirka fotografija obuhvaća vremenski period od 19. stoljeća do današnjih dana. Osim fotografija različitih motiva (grupnih i pojedinačnih portreta, panorama, interijera crikveničkih hotela i dr.) u zbirci se mogu vidjeti i uređaji za obradu i razvoj fotografija iz sredine 20. stoljeća.⁸ Zbirka razglednica također obuhvaća razdoblje protekla dva stoljeća, a kao najvrijedniji dio zbirke navode se one iz tzv. zlatnog doba razglednica, odnosno od njihove pojave krajem 19. stoljeća do 1918.⁹ Iako dvije posljednje navedene zbirke osim povijesno-umjetničke imaju i dokumentarnu vrijednost, školske svjedodžbe, kupoprodajni ugovori, putovnice, geografske karte, računi, pisma, pečati, turistički prospekti, novine, časopisi i slični predmeti, izdvojeni su u zasebnu Zbirku dokumentarne građe.¹⁰ Predmeti u Paleontološkoj zbirci datiraju se u razdoblje pleistocena, te su prikupljeni paleontološkim iskapanjima i istraživanjima špilje Vrtara mala u Dramlju. Riječ je o kostima i zubima različitih životinja od

⁶Muzej Grada Crikvenice: O nama (<http://www.mgc.hr/o-nama> , pristupljeno 10.7.2015.)

⁷Muzej grada Crikvenice: Zbirka predmeta iz svakodnevnog života (<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-predmeta-iz-svakodnevnog-%C5%BEivota> , pristupljeno 7.5. 2015.)

⁸Muzej Grada Crikvenice: Zbirka fotografija (<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-fotografija> , pristupljeno 7.5.2015.)

⁹Muzej Grada Crikvenice: Zbirka razglednica (<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-razglednica> , pristupljeno 7.5.2015.)

¹⁰Muzej Grada Crikvenice: Zbirka dokumentarne građe (<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-dokumentarne-gra%C4%91e> , pristupljeno 7.5.2015.)

kojih su neke uobičajene za naše krajeve (zec, divlja svinja, medvjed), dok su druge izumrle (špiljski medvjed, šumski nosorog, špiljski lav) ili više ne nastanjuju ove prostore (slon, bizon). Najvrijedniji predmet zbirke je skelet špiljskog lava, najveći dosad pronađen u ovom dijelu Europe.¹¹ Posljednja u nizu je Arheološka zbirka u kojoj većinski dio predmeta čine predmeti pronađeni na arheološkim lokalitetima Igralište u Crikvenici i Lokvišća u Jadranovu.¹²

S obzirom na relativno nedavni datum osnutka Muzej Grada Crikvenice ne raspolaže velikom količinom građe u fundusu te se zbirke nastoje stalno dopunjavati i obnavljati sukladno muzejskoj politici sabiranja. Muzejske zbirke smještene su dijelom u depoima, a dijelom se nalaze u privremenim izložbenim postavima unutar muzejske zgrade. Muzej nema stalni postav, a kao glavni razlog ističe se manjak prostora. Zbog ograničenja prostorom, ali i skromnih financijskih sredstava, predmeti se nabavljaju ciljano pri čemu se prednost daje građi iz crkveničke okolice i s područja Vinodola. Trajno pribavljanje predmeta vrši se terenskim radom, kupnjom i donacijama. Ukoliko postoji potreba, Muzej na legitiman način posuđuje predmete od pojedinaca, ustanova ili poduzeća najčešće za potrebe izložaba ili istraživanja.¹³

Muzejska dokumentacija i njena pohrana obavlja se u skladu s *Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, propisanog od strane Ministarstva kulture. Prilikom dolaska u muzej predmet se upisuje u knjigu ulaza, fotografira i bilježe se osnovni podaci o tom predmetu. Najkasnije mjesec dana nakon dolaska predmeta obavlja se inventarizacija.¹⁴ U tom kontekstu, zadaća ravnateljice muzeja je priprema dokumentacije, dok kustosica upisuje predmet. Nekada se upisivalo u inventarnu knjigu, a nju danas zamjenjuje M++ program. Reviziju građe svakih pet godina obavljaju stručni djelatnici, kustosica i ravnateljica muzeja, zadužene za pojedine zbirke.¹⁵

¹¹ Muzej Grada Crikvenice: Paleontološka zbirka (<http://www.mgc.hr/zbirke/paleontolo%C5%A1ka-zbirka> , pristupljeno 7.5.2015.)

¹² Muzej Grada Crikvenice: Arheološka zbirka (<http://www.mgc.hr/zbirke/arheolo%C5%A1ka-zbirka> , pristupljeno 7.5.2015.)

¹³ *Zakon o muzejima* (bilj. 3)

¹⁴ Inventarizacija je postupak prilikom kojeg se predmet, nakasnije mjesec dana po zaprimanju u muzeju, evidentira i obrađuje na temelju fizičkih karakteristika i neposredno prikupljenih podataka. Inventarizacija se sastoji od dodjeljivanja inventarne oznake predmetu i upisivanja osnovnih podataka u inventarnu knjigu. *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, NN 108, Zagreb, 1992.

(<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309509.html> , pristupljeno 10.7.2015.)

¹⁵ *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (bilj. 14.)

2.3. PROSTOR MUZEJA

Muzej Grada Crikvenice nalazi se u staroj zgradi gradske vijećnice. Zgrada nije građena namjenski, već je naknadno adaptirana kako bi zadovoljila funkciju prostora muzejske zgrade. Muzej je osnovan 2008., a sljedeće godine uređena je zgrada u kojoj se danas nalaze muzejske prostorije. One trenutno zauzimaju prostor podruma i prvog kata, no očekuje se da bi se vijećnica narednih godina mogla preseliti na drugu lokaciju, pa se u muzeju nadaju da bi cijela zgrada mogla postati prostor muzeja. Taj bi potez otvorio muzeju brojne mogućnosti, ostvario bi bolju i kvalitetniju komunikaciju s posjetiteljima i formirao stalni postav.¹⁶ Vrlo je važno da muzej raspoláže adekvatnim prostorom, jer „Prostor muzeja okvir je u kome se zbiva gotovo cjelokupna muzeološka djelatnost muzejske ustanove”.¹⁷

Obzirom da je zgrada povijesnog značaja adaptirana u prostor muzeja u smislu njenog korištenja pojavljuju se određena ograničenja. Prilikom useljenja muzeja i odabira funkcija pojedinih prostorija moralo se improvizirati pa je za spremište odabrana prostorija koja je najmanje okružena s ostalim prostorijama te koja se činila najadekvatnijom. Svi predmeti čuvaju se u primjerenim uvjetima. Održavaju se optimalni kriptoklimatski uvjeti, temperatura na 18°C, a relativna vlage na 50-55 %, kako je i preporučeno za mješovite zbirke.

Iz svega navedenog lako je zaključiti kako je prostor Muzeja Grada Crikvenice daleko od idealnog omjera 1:1:1, koji se odnosi na raspodjelu otvorenih (javnih), poluzatvorenih i zatvorenih prostorija unutar muzejske institucije.¹⁸ Djelatnici Muzeja navode kako je takav idealan omjer u stvarnosti gotovo neostvariv i da se takvim uvjetima svaki muzejski djelatnik može samo nadati. No, važno je snaći se s onim što imaš i iz toga izvući najbolje.

¹⁶Stalni postav je najznačajnije komunikacijsko sredstvo muzejske ustanove, čije formiranje zahtijeva interdisciplinarnu suradnju. U stalnom postavu gotovo se se uvijek temelji na jednoj, glavnoj temi, a izlažu se samo u potpunosti obrađeni predmeti iz vlastitog fundusa. Važne značajke stalnog postava su stabilnost u odnosu na izbor materijala i relativna dugotrajnost. Stalni postav predstavlja muzej kao cjelinu te stoga mora biti edukativan, zanimljiv ali i estetski prihvatljiv. IVO MAROEVIĆ, (bilj. 2.), 223.

¹⁷IVO MAROEVIĆ, (bilj. 2.), 86.

¹⁸IVO MAROEVIĆ, (bilj. 2.), 87.

3. MUZEJSKA KOMUNIKACIJA

Komunikacija materijalnih svjedočanstava čovjeka i njegove okoline, uz sakupljanje, istraživanje i proučavanje, jedna je od osnovnih zadaća muzeja. Upravo je to ono što razlikuje muzeologiju od temeljnih znanstvenih disciplina.¹⁹ Cilj muzeologije je prepoznati muzealnost pojedinog predmeta, pokušati interpretirati poruku koju on nosi i na ispravan način je prenijeti publici. No, za interpretaciju poruke važno je poznavanje temeljne znanstvene discipline, s obzirom na muzealiju kojom se bavimo, te je stoga interdisciplinarnost u muzeologiji nužna.²⁰ Važnost komunikacije muzeja s publikom najbolje je sročio Ivo Maroević: „Komunikacija poruke baštine direktno unosi kulturnu baštinu u realni život ljudi i njihovih zajednica i samim tim ugrađuje baštinu, kao jedan od konstitutivnih elemenata, u kvalitetu življenja, poput vode, zraka, hrane, stanovanja, socijalnog i duhovnog ambijenta.“²¹

Izložba je glavni oblik muzejske komunikacije.²² Obzirom da Muzej Grada Crikvenice trenutno nema stalni postav, svojim se posjetiteljima predstavlja isključivo putem privremenih postava. Izložba 845°C, aktualna prilikom mog posjeta, prezentira saznanja o antičkoj povijesti crikveničkog kraja kroz najbolje primjerke iz fundusa Arheološke zbirke muzeja. Tijek izložbe zamišljen je kružno, čime se ujedno postiže i prostorom neometano kretanje posjetitelja. Izložba je postavljena povodom završetka arheoloških istraživanja lokaliteta Crikvenica Igralište te glavnina izloženih predmeta potječe upravo s tog nalazišta. U prvoj prostoriji posjetitelja se uvodi u razdoblje, počevši od samih početaka naseljavanja ovih prostora, pa do dolaska Rimljana i njihovog uspostavljanja vlasti na području današnje Crikvenice. Sve iznesene činjenice potkrijepljene su dokazima otkrivenim arheološkim iskapanjima, ne samo u Crikvenici nego u cijeloj Općini, u obliku novčića, oruđa i sličnih predmeta. U sljedećoj prostoriji uspostavlja se prostorni kontekst s ključnim lokalitetima označenim na geografskoj karti. Ovdje su još prezentirani i pojedini tipovi amfora, uključujući i specifičnu amforu ravnog dna nazvanu amfora crikveničkog tipa. U trećoj prostoriji rekonstruiran je mogući izgled kućnih interijera antičkih Rimljana, a u istoj prostoriji može se pogledati i kratak film koji prikazuje proces restauracije amfora. Posljednja prostorija audio-vizualnim materijalnom vizualizira izgled antičke Crikvenice, smještaj luke i položaj antičkog grada *Ad Turres*, te nudi posjetitelju uvid u tijek

¹⁹IVO MAROEVIĆ, (bilj.2), 199.

²⁰IVO MAROEVIĆ, (bilj.2), 91.

²¹IVO MAROEVIĆ, (bilj.2), 199.

²²IVO MAROEVIĆ, (bilj.2), 200.

radova, iskapanja i repliciranja antičke keramičke peći. Osim muzealija koji su izravni svjedok antičkog vremena, razumijevanju sadržaja i konteksta doprinose muzeografska pomagala u obliku proširenih i predmetnih legendi, mapa i fotografija.

Cijela izložba strukturom, stilom i načinom komunikacije u potpunosti je prilagođena najučestalijim posjetiteljima, djeci školskog uzrasta. Izložba je postavljena tematski. Počevši od vremenskog i prostornog konteksta, posjetitelje se postepeno upoznaje sa načinom života antičkih žitelja Crikvenice. Stil i komunikacija izložbe ne mogu se jednoznačno odrediti. Stil je u početku estetski, dominiraju predmeti i slikovni materijal u odnosu na tekst, no replike kućnih interijera mogle bi se svrstati u domenu evokacijskog stila. Komunikacija je u prvom dijelu izložbe statična, a u drugom, uporabom audio-vizualnog materijala, postaje dinamična.²³

Izložbe nisu jedini način na koji se muzej obraća zajednici, već se djelokrug muzeologije širi i izvan zidova muzeja. Muzealnost ne posjeduju samo predmeti pokretne baštine pohranjeni u muzejima, već svi oni predmeti koji imaju sposobnost da svojim oblikom, materijalom i izgledom budu dokumenti realnosti iz koje su proizašli. Muzealije su svi predmeti koji svjedoče o kulturama i identitetu zajednica koja ih je stvorila, čiju poruke nose iz prošlosti, prenose u sadašnjost i čuvaju za budućnost.²⁴ U tu skupinu ubrajamo i lokalitete *in situ*.

²³PETER VAN MESCH, *Obilježja izložbi*, Reinwardt Academie, Amsterdam, 2003.

²⁴IVO MAROEVIĆ, (bilj.2), 97.

4. *IN SITU* LOKALITETI KAO DODATNI MUZEJSKI SADRŽAJ – moguće perspektive

Tri lokaliteta izdvojena u ovom radu, špilja Vrtare male u Dramlju, arheološki lokaliteti Lokvišća u Jadranovu i Igralište u Crikvenici, spadaju u djelokrug Muzeja Grada Crikvenice. Dio su kulturne baštine, a samim time i važan dio kulturnog identiteta. Ti nam lokaliteti pričaju priču o našoj povijesti, govore nam o kulturama ljudi koji su nam prethodili, a koji su neposredno i kulturološki i sociološki oblikovali kulturu u kojoj danas živimo. Kako poruke koje ti lokaliteti *in situ* nose u sebi ne bi ostale sakrivene od očiju javnosti, važno je prepoznati značaj tih lokaliteta i njihov potencijal kao dodatni sadržaj kojeg Muzej Grada Crikvenice može ponuditi lokalnom stanovništvu, ali i turistima koji su prisutni tijekom ljetnih mjeseci.

4.1. ŠPILJA VRTARE MALE ILI LAVLJA JAMA U DRAMLJU

Špilja Vrtare male, koja se još naziva i Lavlja Jama, nalazi se u Dramlju, mjestu pod upravom Grada Crikvenice, smještenim na otprilike pola puta između Jadranova i Crikvenice. Godine 1966. članovi Speleološkog odsjeka Planinarskog društva Velebit bili su prvi koji su se spustili u mračne ponore jame Vrtare male u Dramlju. Tridesetak godina nakon njih, točnije 1995., speleolog Dragan Pelić odlučio se na isti pothvat. Objektivom svog fotoaparata, zabilježio je ne samo zadivljujuće prizore dotad sakrivenih podzemnih ljepota Dramlja, već i endemsku špiljsku kozicu. Otkriće ga je potaknulo da u pomoć pozove speleologa Branka Jalžića. To je označilo početak sustavnih speleoloških, geoloških i paleontoloških istraživanja špilje Vrtare male. Kako su novi pronalasci i dokazi izlazili na površinu, tako se sve veći broj stručnjaka uključivao u istraživanje. Pod pokroviteljstvom Grada Crikvenice u rasvjetljavanju okolnosti nastanka, kronološkog okvira i tragova života u Lavljoj špilji sudjelovali su: članovi Hrvatskog biospeleološkog društva, stručnjaci iz Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, te Hrvatski prirodoslovni muzej.²⁵

Jame, špilje, ponikve i škrape geomorfološke su tvorevine karakteristične za krško područje Hrvatskog primorja. U neposrednoj blizini Vrtare male nalaze se Vrtara vela i Vrtara nova te je za pretpostaviti kako su nekada, u pradavna vremena, sve tri jame bile dio većeg špiljskog sustava. Tijekom pleistocena, prije otprilike 700-800 tisuća godina, izmjenom ledenih i

²⁵Lavlja jama, katalog izložbe, (ur.) Irena Jurić, Crivenica, 2010.

međuledenih razdoblja, odnosno glacijala i interglacijala, morfologija podzemlja neprestano se mijenjala zbog različitih čimbenika kao što su odroni i taloženje sedimenata. Na taj način, kroz dugo vremensko razdoblje formirane su tri odvojene jame, od kojih je po brojnosti i važnosti nalaza, najzanimljivija upravo Vrtara mala.²⁶

S postojanjem špilje Vrtare Male mještani Dramlja već su odavno upoznati. Stariji mještani spremni su ispričati brojne legende povezane sa špiljom. Najčešće spominjana je legenda o vilama koje žive u špilji, otimaju zalutale djevojke i pletu im kosu pretvarajući ih u vile.²⁷ No, kako to obično biva, zanimanje šire javnosti jama Vrtare male zadobila je tek nakon senzacionalnih novinskih naslova, poput „Najveći lav na svijetu“, nazivajući špilju malim zoološkim vrtom pradavnih vremena.²⁸

Priča o Lavljoj jami započinje, kao što je već navedeno, 1995. godine. Istraživanjima su pronađeni raznovrsni fosilni ostaci životinjskih skeleta, kostiju i zubi. Pretpostavlja se da je riječ o životinjama koje su upale u špilju, te, ne uspijevajući pronaći izlaz, ondje uginule. Uz uobičajene životinjske vrste ovih prostora (vuk, medvjed, jelen i brojne druge), brojnih vrsta ptica, malih sisavaca i šumskih glodavaca, zanimanje stručnjaka osobito su privukli nalazi životinja koje su izumrle ili koje danas smatramo egzotičnima, a čiji su preci pred nekoliko stotina tisuća godina živjeli u našim krajevima.²⁹

Najvažniji i najbrojniji nalazi pripadaju špiljskom lavu, po kojemu je jama i dobila svoj alternativni naziv. Špiljski lav ili latinskim nazivom *panthera spele* bio je česti stanovnik Europe i Sjeverne Azije, no pretpostavlja se da je vrsta u potpunosti izumrla tijekom posljednjeg ledenog doba. Bio je važan za kulture ljudi starijeg kamenog doba, o čemu svjedoče slike na pećinama, primjerice *La Marche* u Francuskoj, i glinene ili figure od slonovače s motivom *panthera spele*. Osim brojnosti, značaj nalaza fosilnih ostataka špiljskog lava u jami Vrtara mala u Dramlju leži i u činjenici da je riječ o najvećem kosturu špiljskog lava dosad pronađenom u Hrvatskoj. Osim u Dramlju, ostaci iste vrste predaka današnjih divljih mačaka pronađeni su i u špilji Veternica kod Zagreba, Vindiji kod Voće, Romualdovoj špilji u Limskom kanalu, Šandalji kod Pule, no Vrtara mala prednjači bogatstvom nalaza.³⁰

²⁶Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

²⁷Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

²⁸Tanja Rudež: Najveći lav na svijetu (<http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=271378> , pristupljeno 7.5.2015.)

²⁹Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

³⁰Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

Sudeći prema pronađenim ostacima, možemo pretpostaviti da su u ovim krajevima obitavali i stepski bizon, špiljski medvjed, šumski nosorog i slonovi, čija se vrsta zbog nedovoljno materijalnih dokaza ne može pobliže odrediti. Ostaci špiljskog medvjeda spadaju među najbrojnije nalaze, ne samo u Vrtari maloju, nego i u Europi općenito. Šumski nosorozi bili su suvremenici već spomenutih životinjskih vrsta. Dok su nam danas poznate samo četiri vrste nastanjene na azijskom i afričkom kontinentu, nekada je njihova populacija bila znatno brojnija i raširenija. Iako bi se pobližim određivanjem vrste slonova, čiji su fosilni ostaci pronađeni u Vrtari maloju, rasvijetlile i neke paleoekološke činjenice, s obzirom da su slonovi dobri indikatori klime i okoliša u paleolitikumu, materijalni dokazi su, nažalost, nedovoljni za postavljanje hipoteza. No, sama činjenica njihovog boravka ovdje dokazuje kako su ovi prostori u dalekoj prošlosti i klimatski i vegetacijski izgledali bitno drukčije nego danas.³¹

Zahvaljujući prikupljenim informacijama o geološkim i paleontološkim karakteristikama špilje te pronađenim fosilnim ostacima pradavnih životinjskih vrsta, stručnjaci su uspjeli odrediti vremenski okvir geneze špilje i odvijanja života unutar nje. Pretpostavka je da špilja i njezini „stanovnici“ spadaju u razdoblje pleistocena, točnije gornjeg pleistocena. Pleistocen je započeo prije otprilike 1,65 milijuna godina i trajao sve do, geološki gledano, nedavnih 10000 godina. Tijekom gornjeg pleistocena došlo je do posljednje velike odlebe, odnosno završetka ledenog doba, kada je većina spomenutih životinja izumrla, a zamijenili su ih njihovi evolucijski potomci. Period o kojem govorimo obilježen je učestalim promjenama klime i vegetacije, a s time i živog svijeta, ovisno o nadiranju i povlačenju ledenog pokrova kojim je Zemlja bila okovana.³²

Tijekom pleistocena, paleogeografske i klimatske prilike primorske Hrvatske bile su slične onima u panonskoj Hrvatskoj. Pretpostavlja se kako je razina mora tada bila otprilike 100 metara niže nego danas, što bi značilo da je primorje, a time i prostor crikveničke općine u koji spada Dramalj, zajedno sa današnjim Apeninskim poluotokom činio jedinstveno kopno.³³

Zaključno možemo konstatirati kako je jedna mala endemska kozica dovela do nevjerojatnog otkrića koje je otvorilo vrata novom, dotad nepoznatom svijetu, ali i drugačijem pogledu na život mjesta u kojem živimo. Uistinu je teško zamisliti kako je izgledao život na ovim prostorima u pleistocenu, a još teže u tu sliku uklopiti lavove, slonove, nosoroge i druge životinje danas smatrane egzotičnima. Mnoga pitanja vezana za špilju Vrtare male u Dramlju još uvijek su

³¹Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

³²Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

³³Lavlja jama, katalog izložbe, (bilj.25)

otvorena. Istražen je samo mali dio njena bogatstva te je prostor za nova saznanja otvoren. Novi dokazi mogli bi pomoći u određivanju pobliže datacije, ali i u stvaranju slike o izgledu ondašnjeg prostora. Do nekih novih saznanja možemo samo nagađati je li ovdje nekad bila savana, prašuma, nepregledni pašnjaci ili pak neki drugi oblik života kojeg možemo samo zamisliti. Bilo kako bilo, Vrtara mala ostaje riznicom fosilnog blaga ledenog doba i značajnim spomenarom prošlih vremena u koji su upisani nepobitni dokazi o jednoj potpuno drugačijoj prošlosti naših prostora.

4.2. ANTIČKA RIMSKA KERAMIČARSKA RADIONICA NA LOKALITETU CRIKVENICA IGRALIŠTE

Radovi na arheološkim iskopanjima i istraživanjima vezanim uz lokalitet nazvan Crikvenica Igralište rezultat su suradnje Grada Crikvenice, Instituta za arheologiju u Zagrebu, Odsjeka za arheologiju Sveučilišta u Ljubljani, te Pomorsko-povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. Iskapanja su sustavno provedena sve od otkrića 2004. godine, do zaključno 2014.godine.³⁴ Povodom završetka istraživanja priređena je izložba naziva 845°C koja se od 3.6.2014. do 31.1.2016. može pogledati u Muzeju Grada Crikvenice.

Tijekom manjih arheoloških iskapanja 2004.godine, potaknutih nizom slučajnih nalaza iz razdoblja rimske antike, na istočnom dijelu grada Crikvenice, neposredno uz današnje nogometno igralište i Gradsku dvoranu, pronađeni su dokazi o postojanju stambeno-gospodarskog kompleksa. Daljnjim istraživanjima otkrivene su velike količine keramičarskog otpada (šute) na temelju čega je zaključeno kako je na tom području zasigurno djelovala lokalna keramičarska radionica. Tu je činjenicu potvrdilo otkriće keramičarske peći prilikom istraživanja 2007. godine.³⁵ Iste godine, zahvaljujući geofizičkim ispitivanjima provedenim od strane Odsjeka za arheologiju Sveučilišta u Ljubljani određen je raster radionice, koja se prema njihovim saznanjima prostirala na šest tisuća četvornih metara i obuhvaćala dijelove današnjeg pomoćnog i glavnog nogometnog terena i dio parkirališta uz sportsku dvoranu.³⁶

³⁴GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, Otkriće lokalne rimske keramičarske radionice u Crikvenici, u: *Annales Instituti Archaeologici*, 2007., 83.

³⁵GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 83.

³⁶GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, Crikvenica – Ad turre, rezultati četvrte godine sustavnih arheoloških istraživanja rimske keramičarske radionice na lokalitetu „Igralište“, u: *Annales Instituti Archaeologici*, 2011., 70.

Na području lokaliteta Crikvenica Igralište, uz radionicu, nalazili su se i stambeni, po svojoj prilici radnički, objekti o čemu nam govore ostaci zidnih struktura.³⁷ Otkriveni su i parametri prostorija za koje se pretpostavlja da su služile za skladištenje gotove keramike. Skladišta su se nalazila na južnom kraju keramičarke radionice, tik uz luku. Naime, u ono vrijeme cijelo područje današnjeg centra Crikvenice, sve do glavnog nogometnog terena, bilo je pokriveno morem. S obzirom da je pomorski prijevoz u antici bio najbrži, najlakši i najjeftiniji način prijevoza robe logično je da su se gotovi proizvodi odlagali u prostorijama najbliže luci i teretnim brodovima. O tome da se prometovanje odvijalo i kopnenim putovima svjedoči otkriće lokalne radioničke ceste koja je povezivala radionicu s magistralnom cestom *Tarsatica – Senia*.³⁸

Nadalje, radionica je imala i bazen za obradu gline, osnovne sirovine za proizvodnju, infrastrukturne elemente, kao što je dovod vode nužne za obradu i oblikovanje gline, i otpadnu jamu. Goranka Lipovac Vrkljan i Bartul Šiljeg u izvješću o istraživanjima 2010. godine, istaknuli su kako nisu očekivali pronalazak otpadne jame, uzimajući u obzir da su se nekvalitetni materijal i neuspjeli proizvodi koristili za niveliranje naplavnog terena. Međutim, otpadna jama koristila se i za odlaganje pepela kojega je, sudeći prema nekoliko pronađenih keramičkih peći, bilo u velikim količinama.³⁹

Osnovu radionice činio je radionički proizvodni dio. Bili su to natkriveni prostori za pripremanje i sušenje keramike, sa keramičarskim pećima i lončarskim kolima za ručnu izradu predmeta.⁴⁰ Od najveće dosad otkrivene keramičarske peći, nazvane Ignacija, pronađeni su samo donji dijelovi konstrukcije, no stručnjaci su uspjeli definirati njen mogući izgled i gradbene strukture koja je uključivala zapunu, ložište, lukove ložišta i njihova ojačanja.⁴¹ U nešto manjem mjerilu u odnosu na onu iz razdoblja radionice, peć je rekonstruirana *in situ*. Arheolozi su također zaključili kako je raspodjela prostora i radova, s obzirom na funkciju i oblik keramičarskih predmeta, bila izuzetno organizirana. Na južnom dijelu radionice odvijala se izrada graditeljske i kućne uporabne keramike, a na istočnom su se dijelu proizvodile amfore.⁴² Otkriveni su i ostaci nekoliko manjih keramičarskih peći, a sve su, iako različitih dimenzija, bile istog pravokutnog tlocrta i pripadale tipu *Cuomo IIb*, standardnom za rimske keramičke

³⁷GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 85.

³⁸GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, (bilj.36), 71.

³⁹GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG,(bilj.36), 71.

⁴⁰GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, (bilj.36), 71.

⁴¹GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 86.

⁴²GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 86.

radionice. Postojanje više peći unutar iste radionice govori nam kako je proizvodnja keramike u crikveničkoj radionici bila obimna. Tome u prilog ide i podatak da muzejska čuvaonica zasad sadrži više od 24,3 tone keramičkih nalaza.⁴³

Svi pronađeni ostaci i dijelovi keramike bili su karakteristične narančasto-crvenkaste boje, što se može protumačiti kao obilježje pojedine radionice.⁴⁴ Tome u prilog ide i pronalazak ulomaka sa žigom Sekta Metilija Maksima, koji je po svemu sudeći bio vlasnik, ili pak zakupnik radionice. Isti žig nalazi se na ulomcima pronađenim u Senju i na otoku Krku. Iz svega toga proizlazi podatak kako je rimska keramičarska radionica djelovala od vremena kasne Republike do sredine 2. stoljeća prije Krista.⁴⁵ Za jednu vrstu amfora nije se mogla povući paralela ni sa jednim tipom, pa je ostala zabilježena kao amfora crikveničkog tipa, a spada u grupu amfora ravnog dna iz razdoblja kasne Republike i ranoga Carstva. Riječ je o *amforae vineariae* – posudi namijenjenoj čuvanju vina.⁴⁶

Činjenica da se povijest Rima pisala i na području Hrvatske odavno je poznata, a pronađeni arheološki materijali na lokalitetu Igralište svjedoče o prisutnosti antičkih Rimljana i u Crikvenici. Na poznatoj geografskoj karti Rimskoga Carstva iz 3. stoljeća nove ere, *Tabuli Peutingeriani*, koja je sačuvana samo u obliku kopije iz 12. stoljeća, između ostalih zabilježeno je i naselje pod nazivom *Ad Turres*. Naselje je bilo ucrtano na magistralnom putu iz Akvileje prema Saloni, točno na pola puta između *Tarsatike* i *Seniae*.⁴⁷ Sve do otkrića nekadašnje keramičarske radionice u Crikvenici, stručnjaci nisu mogli sa sigurnošću ubicirati *Ad Turres*. Postojale su pretpostavke kako se antičko rimsko mjesto nalazilo na području Selca ili Novog Vinodolskog, no nalazi su ih uputili da odgovore na to pitanje potraže u Crikvenici. Još jedna nepoznanica bila je množina u nazivu antičkog naselja. Naime, *Ad Turres* doslovno se prevodi kao „Kod kula“ ili „Kod tornjeva“, što bi sugeriralo postojanje više takvih objekata u okolici Crikvenice. Goranka Lipovac Vrkljan, iznijela je pretpostavku kako se „turres“ odnosi na utvrdu Badanj u zaleđu Crikvenice, lokalitet Godač na Kotoru i Frankopanski kaštel, na čijem se mjestu,

⁴³GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ, ANA KONESTRA, Sustavna istraživanja lokaliteta Crikvenica – Ad turres: terenski rad i obrada nalaza u 2013. godini, u: *Godišnjak instituta za arheologiju* br.10, 2014, 146.

⁴⁴GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 83.

⁴⁵GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, (bilj.34), 86.

⁴⁶IVA MALARIĆ, MATEO GAŠPAROVIĆ, GIS arheološkog lokaliteta Crikvenica – "Igralište", u: *Kartografija i geoinformacije* br.10., 2008, 73.

⁴⁷IVA MALARIĆ, MATEO GAŠPAROVIĆ, (bilj.46), 75.

zbog povoljnog položaja na ušću Dubračine u Jadransko more, prethodno mogla nalaziti rimska osmatračnica.⁴⁸

4.3. ARHEOLOŠKI LOKALITET LOKVIŠĆA U JADRANOVU

Lokalitet Lokvišća u arheološkoj je literaturi poznat više od stoljeća. Nalazi se u istoimenoj uvali na južnom dijelu Jadranova, naselja udaljenog nekoliko kilometara od Crikvenice. S morske strane uvalu od otoka Krka dijeli tjesnac širok svega petstotinjak metara. Istraživanja šireg područja lokaliteta provodila je Radmila Matejčić sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a arheološka iskapanja uvale provedena su u nekoliko navrata, počevši od 1993., dok je 2000. godine lokalitet konzerviran i prezentiran. Uz brojne radnike, studente i volontere na iskapanjima su surađivali i stručnjaci s područja arheologije, geologije i numizmatike, kao i Konzervatorski odjel Ministarstva kulture.⁴⁹

Odličan geografski i strateški položaj poluotoka Havišća, u sklopu kojeg se nalazi uvala i lokalitet Lokvišća, prepoznat je još od pradavnih vremena. Ondje su pronađeni dokazi koji svjedoče o tragovima ljudskog života od bakrenog i brončanog doba, preko antike i srednjega vijeka sve do novovjekovne povijesti.⁵⁰

Na najvišem dijelu poluotoka, uzvisini Čelo, koja se izdiže na 62 m/nm, slučajni pronalazak ostataka keramičkih predmeta potaknuo je arheologe na početak istraživanja. Radmila Matejčić ondje je pronašla ulomak kamene sjekirice, a pronalazak još dvije cjelovite sjekire s rupom za nasad upućivale su da je riječ o tragovima zajednice koja je na području poluotoka Havišća obitavala na prijelazu između 2. i 3. stoljeća prije Krista. Ranko Starac u izvješću svojih istraživanja iznosi pretpostavku kako je riječ o plemenima koja su dolazila s istočnih Alpa i Panonske nizine i naseljavala sjeverni Jadran. Osim tragova oruđa, na uzvisini Čelo pronađeni su i fragmenti keramike, kao i ostaci bedema.⁵¹ Zanimljiv pronalazak bili su dijelovi žrvnja od brusnog kamena koji nam otkrivaju nešto o načinu života prvih zajednica na ovom području i

⁴⁸IVA MALARIĆ, MATEO GAŠPAROVIĆ, (bilj.46), 75.

⁴⁹RANKO STARAC, Arheološka baština Jadranova - izvješće o istraživanjima od 1993 do 2000, u: *Vinodolski zbornik 8/2002.*, 189.

⁵⁰RANKO STARAC, (bilj.49), 189.

⁵¹RANKO STARAC, (bilj.49), 190.

svjedoče o mljevenju žitarica i ostalih plodova za pripremu hrane. Svjedočanstva koja ukazuju na povijesno mlađe zajednice iz razdoblja brončanog i željeznog doba pronađena su u manjem obimu. Riječ je o ostacima ženskog nakita, brončanoj fibuli i o bakrenom novcu koji je značajan zbog datiranja kulturnog sloja. Numizmatičar Božo Mimica povezoao je novčić s kraljem Micipsom koji je između 148. i 118. godine prije nove ere vladao Numidijom, kraljevstvom na sredozemnoj obali Afrike. Pretpostavka je kako je možda riječ o nekoj vrsti platežnog sredstva Japoda.⁵²

Srodan arheološki materijal iz razdoblja kamenog, bakrenog i brončanog doba nađen je i u neposrednoj blizini Jadranova: u pećini Škrbina između Križišća i Šmrike, oko gradine Gradišće jugozapadno od Drivenika, gradini Sopalj iznad Dramlja, na području uvala Kačjak i preko mora u blizina Šila i u uvali Voz. Svi pronalasci upućuju na činjenicu da je cijelo područje naseljeno otprilike u isto vrijeme, još u kameno doba, davno prije dolaska Liburna i Japoda u ove krajeve.⁵³

Od prvog stoljeća prije Krista možemo gotovo kontinuirano pratiti ljudsku aktivnost u uvali Lokvišća. U podnožju uzvisine Čelo, pogodnim za gradnju naseobina i život zbog stijena koje pružaju prirodnu zaštitu, otkriveni su ostaci kasnorimske vile. Uz uobičajene pronalaskeske fragmenata amfora i drugog keramičkog posuđa iskapanjima su pronađeni i brojni bakreni, brončani i željezni čavli, zakovice i pločice. Ranko Starac pretpostavlja kako je to dokaz da je lokalitet Lokvišća obnašao funkciju pristaništa, odnosno male luke, skloništa ili logora iz kojeg se pružao dobar pogled, a samim time i nadzor, na pomorski prilaz uvali. Toj hipotezi u prilog ide i veliki broj kasnorepublikanskih amfora, uočenih tijekom ronilačkih akcija između uvala Lokvišća u Jadranovu te Peškera i Voz na Krku, koje su 1970. provodile arheologinje Radmila Matejčić i Velika Dautova – Ruševljan.⁵⁴ Navedeni pronalasci, kao i oni sa poluotoka Rtac, koji zatvara uvalu sa strane prema moru, povezuju uvalu Lokvišća sa pomorskom bitkom koja se 49. godine prije Krista odigrala između vojskovođe Pompeja i Julija Cezara.⁵⁵ Nažalost, ovom dijelu lokaliteta nikada nije pridavana posebna pažnja i prepoznat njegov značaj. Za pronađene arheološke nalaze možemo reći da su pronađeni slučajno, prvi puta krajem 19. stoljeća kada je „istraživanja“ vodio lokalni župnik, a drugi puta početkom 20. stoljeća prilikom gradnje

⁵²RANKO STARAC, (bilj.49), 191.

⁵³RANKO STARAC, (bilj.49), 192.

⁵⁴RANKO STARAC, (bilj.49), 194.

⁵⁵SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ, Taciti...Miraculacursus, Luc.,Phars. 4, 425, u: *Histria Antiqua* 21/2012, 105-111

svjetionika. Ostaci grobova koji su tada otkriveni, danas više nisu vidljivi, te ništa ne daje naslutiti o njihovom postojanju. Pronađena građa nikada, izuzev kraćeg izvještaja, nije kvalitetno objavljena, a završila je u inozemnim privatnim zbirkama.⁵⁶

Iskapanje i istraživanje kasnoantičke rimske vile na lokalitetu Lokvišća djelomično je otežano zbog činjenice da je na dijelu lokaliteta izgrađena privatna kuća, nekadašnje odmaralište. Iz istog razloga lokalitet, za koji se pretpostavlja da se dijelom nalazi i ispod naknadne građevine, nije moguće u potpunosti istražiti. Temeljem istraživanja ustanovljene su dvije faze gradnje i korištenja naseobine, koje se i kronološki i funkcionalno razlikuju.⁵⁷

Prva faza datirana je u razdoblje antičkog Rima. Neobičnom prostornom rasporedu koji karakterizira vilu, Ranko Starac nije mogao pronaći analogiju u dosad otkrivenoj rimskoj ladanjskoj arhitekturi na Jadranu. Riječ je o pet prostorija i tri polukružna aneksa sazidanim od lokalnog, lako dostupnog materijala – kamen lomljenac, pokoja cigla, te sedra i pješčenjak kao vezivni materijali. Ostaci stepeništa uz rub jedne od prostorija upućuju na dvoetažnost, dok o funkciji ostalih prostorija možemo samo nagađati. Očuvani, 30 centimetara visoki postament za ognjište otkriva nam kako je prostorija do stepeništa služila kao kuhinja. Najveća pravokutna soba, na jugozapadnom dijelu građevine, vjerojatno je bila glavna prostorija. Funkcija polukružnih aneksa ostaje nepoznaticom, a Ranko Starac isključuje mogućnost da se radilo o termalnim kupalištima.⁵⁸ Da je „vila“ na lokalitetu Lokvišća korištena kroz duže vremensko razdoblje potvrđuju i pronalasci krovnih tegula sa žigovima različitih radionica, što nam govori kako je krovnište nekoliko puta krpano, a vrlo vjerojatno je i cjelokupna građevina nekoliko puta pregrađivana. Prema numizmatičkim nalazima, koji su zbog djelovanja erozije u izrazito lošem stanju, zaključeno je kako građevina datira u razdoblje kraja vladavine Konstantina Velikog oko 330. godine i kako je početkom 5. stoljeća, iz zasad nepoznatog razloga napuštena. Ostaje nepoznaticom i funkcija lokaliteta i status njenih žitelja, koji su po svemu sudeći bili pripadnici skromne zajednice, koja nije povezana s događajima i arheološkim otkrićima s poluotoka Rtac, iako se datiraju u približno isto vremensko razdoblje.⁵⁹

Nakon napuštanja lokaliteta u 5. stoljeću, sudeći prema pronađenim ostacima, iako malobrojnima i vrlo oskudnim, Lokvišća je ponovno nastanjena tek u ranom srednjem vijeku.

⁵⁶RANKO STARAC, Arheološka baština Jadranova, u: *Vinodolski zbornik*, 13/2010, 55.

⁵⁷RANKO STARAC, (bilj.49), 196.

⁵⁸RANKO STARAC, (bilj.49), 197.

⁵⁹RANKO STARAC, (bilj.49), 197.

Pretpostavlja se da je današnji arheološki lokalitet u uvali Lokvišća sporadično korišten kroz čitav srednji vijek. No, da je područje bilo trajno nastanjeno materijalni dokazi zasigurno bi bili brojniji te je izgledno kako je nekadašnja antička „vila“ stavljena u funkciju izvidnice za nadgledanje morskog tjesnaca i susjedne obale otoka Krka.

Krajem 14. i početkom 15. stoljeća datira druga faza gradnje na lokalitetu Lokvišća. Riječ je o jednostavnoj, pravokutnoj, izduženoj građevini koja je dijelom nasjela na rimskodobnu manju stambenu gradnju. Zbog izrazito loše očuvanosti, vjerojatno zbog nekvalitetne gradnje, u arheološkim iskapanjima otkriveni su samo temelji dvadesetak centimetara visine te ne možemo zaključiti o prostornom rasporedu i funkciji pojedinih prostorija.⁶⁰

Numizmatički nalazi pomogli su odrediti kronološki okvir u kojem je arheološki lokalitet naseljavan i korišten. Pronađeni sitni srebrni novac govori nam kako se vremenski raspon u kojem pratimo ljudske aktivnosti kreće od 15. do prve četvrtine 17. stoljeća. Takva datacija poklapa se sa povijesnim događanjima na ovim prostorima. Naime, tijekom 15. stoljeća Jadranovo je obnašalo funkciju driveničke luke pod upravom obitelji Frankopan, koji su u obližnjem Driveniku podigli kaštel, te je logično za zaključiti kako su Frankopani prepoznali već spomenute prirodne i geografske pogodnosti lokaliteta. Nadalje, u 17. stoljeću odvijao se uskočko-mletački rat, a 1617. sklopljen je mir.⁶¹

S vremenom se Jadranovo, zajedno s uvalom Lokvišća, od luke formira u mjesto ribara i težaka. Gradi se i kapelica sv. Jakova, te se uz nju počinje širiti naselje koje je po titularu kapele dobilo ime. Toponim Sveti Jakov spominje se na zemljovidu Iacoppa de Giroldisa iz 1426. godine. Mjesto mijenja naziv tek sredinom 20. stoljeća kada je referendumom izabrano ime Jadranovo.⁶²

Danas je Jadranovo mjesto koje broji nešto više od tisuću stanovnika te kao i sva primorska mjesta uglavnom živi od ljetnog turizma. No, ono što je možda najveće kulturno dobro Jadranova, velika je nepoznanica za mnoge turiste, a moglo bi se reći i za domaće stanovništvo koje je uglavnom svjesno samo postojanja antičke građevine u uvali Lokvišća. No, to i nije začuđujuće s obzirom da je količina informacija koja se nudi ograničena isključivo na datacije i nazive lokaliteta, a pojedini dijelovi, kao što je poluotok Rtac ili druge faze gradnje, nigdje se ni ne spominju.

⁶⁰RANKO STARAC, (bilj.49), 199.

⁶¹RANKO STARAC, (bilj.49), 200.

⁶²Jadranovo (<http://hr.wikipedia.org/wiki/Jadranovo> , pristupljeno 7.5.2015.)

Mali arheološki lokalitet u uvali Lokvišća u Jadranovu, možda nije toliko značajan ukoliko uzmemo u obzir mnogobrojne arheološke lokalitete kojima se Hrvatska može podičiti. No, ako sagledamo lokalitet u užem kontekstu, onom kontekstu koji je važan za nastanak mjesta i njegov razvoj kroz povijest, dolazimo do zaključka da njegov značaj ipak nije zanemariv. Ipak je to jedan važan segment kulturnog identiteta mještana Jadranova, ali i okolice, koji seže sve od brončanog doba, preko antike i srednjeg vijeka do novovjekovne povijesti i današnjih dana.

4.4. PRIJEDLOG ZA KORIŠTENJE *IN SITU* LOKALITETA

Važnost potrebe prepoznavanja, valoriziranja i prezentiranja *in situ* lokaliteta pomalo ulazi u svijest suvremenog čovjeka. Ivo Maroević navodi kako je riječ o pojavi uvjetovanoj nizom društvenih promjena koje su stvorile uvjete i bolje mogućnosti pristupanja spomenicima kulture kao sredstvu komuniciranja muzejske institucije. On navodi kako je čovjek suočen sa spoznajom da je prošlost u prostoru ugrožena te, sukladno tome, nastoji razviti djelotvornije oblike zaštite spomenika koji su postali svjedokom te prošlosti. *In situ* lokalitete potrebno je revitalizirati i dati im suvremenu ulogu i namjenu, jer je takav suživot sa sadašnjošću najbolji način da se moderni čovjek upozna s prošlošću.⁶³

Prezentirani spomenici kulture moraju zadovoljiti određene kriterije. Prvenstveno je važno da je dotični spomenik znanstveno i muzeološki obrađen, kako bi se njegova poruka, značenje i vrijednost mogli lako iščitati.⁶⁴ U prethodnom poglavlju dokazano je kako obrađena tri lokaliteta odgovaraju navedenim uvjetima, što navodi na zaključak kako bi spilji Vrtare male te arheološkim lokalitetima Lokvišća i Igralište trebalo posvetiti više pažnje u pogledu prezentacije i komunikacije poruke koju ti lokaliteti nose.

Od tri obrađena lokaliteta spilja Vrtare male možda je najproblematičnija za prezentaciju *in situ*, s obzirom da su dubine spilje trenutno dostupne samo speleolozima i ovlaštenim stručnjacima. Spilja je publicirana putem katalog Lavlja jama, dostupnog na hrvatskom i engleskom jeziku, u kojem je na jednostavan način objašnjena geneza spilje i život u njoj te putem slikovnice Vila Markačeva. Kako u novije vrijeme raste svijest o važnosti spilje i nalaza u njoj, govori i podatak da se trenutno snima dokumentarni filma o Vrtari maloj, koji će zasigurno pridonijeti širenju znanja o postojanju i značenju Lavlje jame.

⁶³IVO MAROEVIĆ, (bilj. 2), 255.

⁶⁴IVO MAROEVIĆ, (bilj. 2), 251.

Arheološki lokalitet Lokvišća konzerviran je i prezentiran putem edukativnih ploča, koje su lako uočljive prilikom obilaska lokaliteta. No, informacije na pločama izrazito su oskudne, uzmemo li u obzir količinu poznatih i istraživanjem prikupljenih informacija. Edukativna ploča trebala bi sadržavati ukratko sve informacije koje bi ispričale priču o nastanku mjesta i razvoju kroz povijest. Ono što bi svakako trebala sadržavati, a što nedostaje, je sustavni pregled koji bi lokalitet stavio u širi kontekst nastanka. Kako su temelji kasnoantičke građevine dobro vidljivi, a znaju se poneke specifičnosti, kao što je primjerice činjenica da se radilo o dvokatnoj građevini i funkcija nekih prostorija, na ploču bi se mogla postaviti i idejna rekonstrukcija antičke vile. Nadalje, veća pažnja trebala bi se posvetiti čistoći pristupnog puta lokalitetu. Do uvale Lokvišća nije moguće doći automobilom, nego je potrebno 10-15 minuta pješaćanja. Put koji vodi do lokaliteta ujedno pruža uvid u tri različita aspekta mjesta – od naselja i vreve automobila, preko mirnog šumskog krajolika pa do mora i uvale. No, veći dijelovi su obrasli raslinjem, dio puta neugledan je i nakon kiše pretvara se u blato, a nisu rijetki ni otpatci kao što su plastične vrećice i boce. Sam lokalitet redovito je održavan, no istu pažnju treba posvetiti i prilaznom putu. Bilo bi možda dobro popločiti dio puta pokrivenog blatom.

Arheološki lokalitet Igralište najznačajniji je i najbolje prezentirani lokalitet od tri navedena. Iscrpnim istraživanjima, provedenih pod vodstvom iskusnih stručnjaka, gotovo su svi aspekti lokaliteta postali poznati. Posvećeno mu je nekoliko publikacija i izložaba, uključujući i trenutno aktualnu izložbu 845°C. Unutar muzeja prikazuju se filmovi o nekadašnjem izgledu antičke luke i radionice, rekonstrukcije peći i rimskih kuća. No, isto se ne može reći i za područje lokaliteta. Ondje, izuzev rekonstruirane peći i edukacijske ploče s relativno malim brojem informacija, ništa ne govori o značaju lokaliteta. Zbog stanja terena nakon svake kiše lokalitet poplavi, pa se posjetitelji susreću s „bazenom“ umjesto arheološkim nalazištem, a nakon toga s blatom.

Arheološki lokalitet Igralište, kao i Lokvišća, prepoznati su i konzervirani. No njihova prikladna reprezentacija nedostaje. Oba lokaliteta dugo su vremena prisutna na arheološkim kartama, no unatoč tome njihov *in situ* položaj još nije u potpunosti iskorišten. Smještaj lokaliteta označen je karakterističnim smeđim tablama, objavljene su publikacije o njima i nalazi prezentirani putem muzejskih izložbi, no njihove mogućnosti nisu iscrpljene.

Problem vidim u tome što se sva posvećena pažnja, sustavna dugogodišnja istraživanja i nalazi svode na prezentiranje unutar zidova muzeja. Izložbe, predavanja te radionice za djecu i odrasle održane na mjestima samih lokaliteta dobila bi tako na autentičnosti, boljem doživljaju,

lakšem shvaćanju i zanimljivosti. Na taj način stvorilo bi se teatralno ozračje razdoblja, u ovom slučaju antike, što bi učinilo stil izložbe evokacijskim.⁶⁵

Smatram kako bi za iskorištavanje i prezentiranje in situ lokaliteta pod nadležnošću Muzeja Grada Crikvenice bilo korisno organizirati turističke rute ili *heritage routes*. Počevši od Vrtare male u Dramlju, preko lokaliteta Lokvišća u Jadranovu pa zaključno s Igralištem u Crikvenici, posjetitelje bi se provelo ne samo kroz crikveničku općinu, upoznavši ih tako s krajem koji posjećuju, već i kroz čitavu povijest Grada Crikvenice od pleistocena, antike do suvremenog doba. Lokalitete ne bi trebalo promatrati i prezentirati kao zasebne jedinice, već ih povezati i uklopiti u jedinstvenu priču kroz koju bi se učilo o povijesti crikveničkog područja.

⁶⁵PETER VAN MESCH, (bilj.23)

ZAKLJUČAK

Zaključno se može reći kako Muzej Grada Crikvenice svoju ulogu u zajednici obavlja prilično dobro. Ciljanim pribavljanjem predmeta nastoji predstaviti baštinu crikveničkog kraja, unatoč nedostatku financijskih sredstava i prostora. Kao mlada institucija, njihove djelatnosti se još uvijek šire, razvijaju, ali i planiraju projekte za budućnosti. Nastoje biti prisutni u zajednici što postižu reklamiranjem i oglašavanjem putem tiska, radija, internetskih stranica i društvenih mreža (facebook) te sudjelovanjem u raznim manifestacijama, kao što je Noć muzeja.

Prilikom prikupljanja materijala i pisanja rada zanimljivo je bilo usporediti teoriju i praksu muzejske djelatnosti. Aspekti funkcioniranja muzeja koji u teoriji zvuče idelano, u praksi su ponekad teško izvedivi.

U pogledu *in situ* lokaliteta može se zaključiti kako su tri predstavljena lokaliteta (spilja Vrtara mala u Dramlju, arheološki lokalitet Lokvišća u Jadranovu i Igralište u Crikvenici) valorizirani te je njihova važnost za zajednicu prepoznata. No, prostora za daljnje iskorištavanje svakako ima. Prije svega trebalo bi poraditi na prezentaciji lokaliteta i iskoristiti njihovu autentičnost za postavljanje privremenih izložbi, održavanje predavanja, radionica i slično.

Muzej Grada Crikvenice ima sjajne perspektive i potencijale te baštini vrijedne spomenike kulture i kulturnog identiteta, potrebno je samo napraviti korak naprijed, izaći iz zidova muzeja i kreativno iskoristiti sve mogućnosti koje pružaju *in situ* lokaliteti.

POPIS LITERATURE:

SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ, Taciti...Miraculacursus, Luc.,Phars. 4, 425, u: *Histria Antiqua* 21/2012, 105-111.

Lavlja jama, katalog izložbe, (ur.) Irena Jurić, Crivenica: Muzej Grada Crikvenice, 2010.

GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, Otkriće lokalne rimske keramičarske radionice u Crikvenici, u: *Annales Instituti Archaeologici*, 2007., 83-87.

GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, Istraživanje lokaliteta Crikvenica "Igralište" 2007., u: *Annales Instituti Archaeologici*, 2009., 88-92.

GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, Crikvenica – Ad turres, rezultati četvrte godine sustavnih arheoloških istraživanja rimske keramičarske radionice na lokalitetu „Igralište“, u: *Annales Instituti Archaeologici*, 2011., 70-76.

GORANKA LIPOVAC VRKLJAN, BARTUL ŠILJEG, IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ, ANA KONESTRA, Sustavna istraživanja lokaliteta Crikvenica – Ad turres: terenski rad i obrada nalaza u 2013. godini, u: *Godišnjak instituta za arheologiju* br. 10, 2014., 144-147.

IVA MALARIĆ, MATEO GAŠPAROVIĆ, GIS arheološkog lokaliteta Crikvenica –"Igralište", u: *Kartografija i geoinformacije* br. 10, 2008., 73-81.

IVO MAROEVIĆ, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Radovi zavoda za informacijske studije, 2003.

PETER VAN MESCH, Obilježja izložbi, u: *Informatica Museologica* 34 (3-4), 2003., 6-11.

RANKO STARAC, Arheološka baština Jadranova - izvješće o istraživanjima od 1993. do 2000., u: *Vinodolski zbornik* 8/2002., 189-206.

RANKO STARAC, Arheološka baština Jadranova, u: *Vinodolski zbornik*, 13/2010., 47-67.

TOMISLAV ŠOLA, Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti, Zagreb, Hrvatsko muzejsko društvo, 2001. 72-74.

POPIS INTERNET STRANICA:

Muzej Grada Crikvenice

(<http://www.mgc.hr/> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej grada Crikvenice: Zbirka predmeta iz svakodnevnog života

(<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-predmeta-iz-svakodnevnog-%C5%BEivota> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: Zbirka fotografija

(<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-fotografija> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: Zbirka razglednica

(<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-razglednica> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: Zbirka dokumentarne građe

(<http://www.mgc.hr/zbirke/zbirka-dokumentarne-gra%C4%91e> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: Paleontološka zbirka

(<http://www.mgc.hr/zbirke/paleontolo%C5%A1ka-zbirka> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: Arheološka zbirka

(<http://www.mgc.hr/zbirke/arheolo%C5%A1ka-zbirka> , pristupljeno 7.5.2015.)

Muzej Grada Crikvenice: O nama

(<http://www.mgc.hr/o-nama> , pristupljeno 10.7.2015.)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, NN 108,
Zagreb, 1992

(<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309509.html> , pristupljeno 10.7.2015.)

Zakon o muzejima, NN 142/98, 65/09

(<http://www.zakon.hr/z/302/Zakon-o-muzejima> , pristupljeno 10.07.2015.)